

Sport: Passie, Praktijk & Profijt

Meerjaren onderzoeksprogramma 2007-2010

*W.J.H. Mulier Instituut
Centrum voor sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek*

*Postbus 188
5201 AD 's-Hertogenbosch*

*t 073-6126401
f 073-6126413
e info@mulierinstituut.nl
i www.mulierinstituut.nl*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
2.	Het Mulier Instituut	7
3.	Het meerjaren onderzoeksprogramma op hoofdlijnen	9
3.1	Achtergronden van het onderzoeksprogramma	9
3.2	Het onderzoeksprogramma op hoofdlijnen	10
4.	Volgen	13
4.1	Programmalijn 1: 'Beleving & betrokkenheid'	13
4.1.1	<i>Monitoring vraag naar sport</i>	13
4.2	Programmalijn 2: 'Innovatie & aanpassing'	14
4.2.1	<i>Verenigingspanel</i>	14
4.2.2	<i>Fitnessmonitor</i>	15
4.3	Programmalijn 3: 'Functies & effecten'	15
4.3.1	<i>Tijd voor sport - Nederland Sportland</i>	16
4.3.2	<i>Meedoen jonge allochtonen</i>	16
5.	Begrijpen	17
5.1	Programmalijn 1: 'Beleving & betrokkenheid'	17
5.1.1	<i>Verenigingssporters: beleving en aantrekkelijkheid</i>	17
5.1.2	<i>Leefstijlsporters: subculturele eigenheid en incorporatie</i>	18
5.1.3	<i>Topsporters: talentontwikkeling, sociaal welbevinden, burn out</i>	18
5.1.4	<i>Ex-sporters: drop out</i>	19
5.1.5	<i>Niet-sporters: weerstanden en beletsels</i>	20
5.2	Programmalijn 2: 'Innovatie & aanpassing'	20
5.2.1	<i>De sportvereniging: tussen traditie en transitie</i>	21
5.2.2	<i>Bewegingsonderwijs versus verenigingssport?</i>	22
5.2.3	<i>Risicomanagement</i>	22
5.2.4	<i>Tweedeling door marktafhankelijkheid</i>	23
5.2.5	<i>Nieuwe commerciële actoren</i>	23
5.3	Programmalijn 3: 'Functies en effecten'	24
5.3.1	<i>Lichaamsoefening en zelfdiscipline</i>	25
5.3.2	<i>Meedoen van allochtonen in en door de sport</i>	25
5.3.3	<i>Topsport, nationale trots en uitstraling</i>	26
5.3.4	<i>Sport en stedelijke ontwikkeling</i>	27
6.	Verspreiden	29

1. Inleiding

Voor u ligt het meerjaren onderzoeksprogramma van het *W.J.H. Mulier Instituut – centrum voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek* voor de periode van 2007 tot en met 2010. In dit onderzoeksprogramma worden de activiteiten die het Mulier Instituut de komende vier jaar wil gaan ondernemen op een systematische manier met elkaar in verband gebracht.

Het meerjaren onderzoeksprogramma wordt mede mogelijk gemaakt door financiële steun van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). De relatie van het Mulier Instituut met het ministerie van VWS bouwt voort op de wederzijdse wens te komen tot een meerjarig onderzoeksprogramma dat is gericht op het in kaart brengen en analyseren van fundamentele processen in de sport, waarbij onafhankelijke wetenschappelijke analyse wordt gecombineerd met beleidsrelevantie voor beleidsorganisaties, sportaanbieders en sportbeoefenaars. Het voorliggende meerjaren onderzoeksprogramma bevat dan ook plannen voor werkzaamheden die het particuliere belang van individuele beleidsorganisaties overstijgen en de hele sportsector (en waar mogelijk ook de samenleving als geheel) ten goede moeten komen.

Het onderzoeksprogramma is als volgt opgebouwd. Na dit inleidende hoofdstuk wordt in het tweede hoofdstuk het Mulier Instituut gepositioneerd. Het derde hoofdstuk beschrijft de inspiratiebronnen die hebben geleid tot het meerjaren onderzoeksprogramma 2007-2010 alsmede de hoofdlijnen van dit onderzoeksprogramma. In de daaropvolgende hoofdstukken vier tot en met zes passeren de diverse onderzoeksprojecten uit het onderzoeksprogramma een voor een de revue, waarbij in ieder hoofdstuk de aandacht uitgaat naar drie onderscheiden kerntaken: 'volgen', 'begrijpen' en 'verspreiden' (zie hoofdstuk 3). Bij ieder van de projecten is vermeld wie de hoofdverantwoordelijke is voor het betreffende project. De projectbeschrijvingen zijn momentopnamen en geven de contouren van de projecten weer zoals die waren gedefinieerd ten tijde van de aanvraag voor financiering van het onderzoeksprogramma (eind 2006). In de aankomende jaren zullen de projecten nader inhoudelijk worden ingevuld. Actuele projectbeschrijvingen zijn te vinden op de website van het Mulier Instituut, www.mulierinstituut.nl (pagina onderzoek).

Prof. dr. Maarten van Bottenburg
Programma-directeur

2. Het Mulier Instituut

Het Mulier Instituut is in 2002 opgericht, toen onderzoekers van de universiteiten van Amsterdam, Tilburg en Utrecht en onderzoeksbureau Diopter hun krachten bundelden. Later is dit samenwerkingsverband uitgebreid met de Rijksuniversiteit Groningen. Dit initiatief vloeide voort uit de wens om de coördinatie en kwaliteit van het sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek te verhogen en de versnippering ervan – in samenwerking met beleidsorganisaties uit de sportsector – te verminderen.

Doelstelling

De hoofddoelstelling van het Mulier Instituut is het verrichten van fundamenteel en toegepast sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de sportwereld. Dit doet het Mulier Instituut op eigen initiatief en op verzoek of in opdracht van een veelheid aan organisaties die zijn betrokken bij wetenschap of sportbeleid. In het verlengde hiervan streeft het Mulier Instituut kennisopbouw, theorievorming en kennisoverdracht na. Ook stelt het zich ten doel om de coördinatie en kwaliteit van het totale sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek in Nederland te bevorderen, evenals het gebruik van de hieruit voortvloeiende kennis in het sportbeleid. Daarnaast bevordert het Mulier Instituut de instelling van bijzondere leerstoelen op sportgebied, via participatie in de Stichting Bevordering Sociaal-wetenschappelijk Sportonderzoek.

Het Mulier Instituut is in de eerste fase van zijn bestaan uitgegroeid tot een centrum dat op nationaal niveau een centrale functie vervult in het sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek. Voor belangrijke sportbeleidsorganisaties heeft het Mulier Instituut zich weten te ontwikkelen tot een pijler van de kennisinfrastructuur op sportgebied. Ook heeft het Mulier Instituut aan de wieg gestaan van de Stichting Bevordering Sociaal-wetenschappelijk Sportonderzoek, waarin alle bijzondere leerstoelen op dit werkterrein zijn verenigd.

Werkterrein

Het Mulier Instituut richt haar activiteiten op ontwikkelingen in de sportwereld. Hieronder worden alle mensen, groepen en organisaties verstaan die zijn betrokken bij activiteiten die zich als sport aandienen of in de samenleving als sport worden beschouwd. Tot dit werkterrein behoren activiteiten van zeer uiteenlopende aard, van zwemmen op de Olympische Spelen tot fitness in de sportschool en skaten op straat. Beslissend is of zij in de samenleving als sport worden gezien. Dat hierover wordt getwist en dat dit veranderlijk is, beschouwt het Mulier Instituut als gegeven en (mogelijk) voorwerp van onderzoek.

Vanuit dit perspectief staat sport niet perse gelijk aan bewegen. Bewegen is een belangrijk onderdeel van de meeste sporten, maar niet alle vormen van bewegen (tuinieren, traplopen, straatvechten) worden gerekend tot de sport. Het Mulier Instituut richt zich alleen op bewegen – en dus ook op de problematiek van wat wel ‘beweegarmoede’ wordt genoemd – in relatie tot sport.

Organisatie

Het hoogste orgaan van het Mulier Instituut is het bestuur, dat wordt gevormd door vertegenwoordigers van de participerende universiteiten (Universiteit van Amsterdam, Universiteit van Tilburg, Universiteit Utrecht en de Rijksuniversiteit Groningen). Een Raad van Toezicht ziet toe op het functioneren en adviseert het bestuur over beleidsmatige aspecten. De

raad van toezicht staat onder voorzitterschap van Paul Rosenmöller en wordt daarnaast gevormd door vertegenwoordigers van VSG, KVLO, NISB, het ministerie van VWS en NOC*NSF.

Het onderzoeksbureau van het Mulier Instituut kent momenteel ongeveer 20 werknemers die samen circa twaalf fte invullen. Daarnaast zijn omstreeks vijftien onderzoekers gelieerd aan het Mulier Instituut die op universiteiten en HBO's werkzaam zijn.

3. Het meerjaren onderzoeksprogramma op hoofdlijnen

3.1 Achtergronden van het onderzoeksprogramma

Relatie met het onderzoeksprogramma 2002-2006

Dit meerjaren onderzoeksprogramma bouwt voort op het onderzoeksprogramma dat het Mulier Instituut in de periode van zijn oprichting in 2002 tot en met 2006 heeft uitgevoerd. Het onderzoeksprogramma 2002-2006 stond in het teken van 'kwaliteit, transformatie en beleidsinterventie in de sport'. Vier bevindingen uit dit programma hebben mede aan de basis gestaan voor het nieuwe onderzoeksprogramma.

Ten eerste is uit het programma gebleken dat de grote veranderingen die zich in de sport voordoen eerder het gevolg zijn van bredere maatschappelijke ontwikkelingen dan van een sportspecifieke dynamiek. Daarbij is gebleken dat vooral de wisselwerking tussen individueel handelen, de dagelijkse praktijk van sportorganisaties en het beleid van grotere beleidsbepalende instanties meer aandacht verdient. Een onderliggende vraag van het nieuwe meerjaren onderzoeksprogramma is dan ook hoe de bredere maatschappelijke transformaties doorwerken op de betekenissen die aan sport worden toegekend en hoe deze ontwikkeling zich verhoudt tot veranderingen in het sportaanbod en sportbeleid. Ofwel, hoe in de woorden van de socioloog C.W. Mills, "private troubles" samenhangen met "public issues".

Een tweede bevinding betreft de toenemende invloed van professionalisering, commercialisering en mediatisering op sportgebied. Deze toenemende invloed resulteert in nieuwe afhankelijkheidsverhoudingen. Aangezien alle indicatoren erop wijzen dat deze ontwikkelingen zich zullen voortzetten, is ervoor gekozen deze invloed verder te onderzoeken. Dit onderzoek wordt vooral gericht op de gevolgen van deze ontwikkelingen voor de sportorganisaties en voor de individuele beleving van mensen die sport beoefenen en sport volgen.

Een derde inzicht dat in het nieuwe onderzoeksprogramma is verwerkt, heeft betrekking op de sportloopbanen. Steeds vaker rijst de vraag hoe mensen zich ontwikkelen op het gebied van sport en bewegen en welke variatie zich hierin voordoet. Uit het eerdere onderzoek is gebleken dat de sportloopbanen het resultaat zijn van diverse op elkaar ingrijpende persoonlijke, institutionele en sociaal-culturele factoren die veranderen gedurende de levensloop.

Ten vierde is uit het uitgevoerde onderzoeksprogramma naar voren gekomen dat de praktijk van het sportbeleid veel minder aansluit bij het planning & control-denken dan veelal wordt aangenomen. Ook blijken in de totstandkoming van het sportbeleid allerlei onschijnlijk irrationele factoren een rol te spelen. Tevens blijkt uit het onderzoek naar deze dynamiek dat het planning & control-streven bevorderd zou kunnen worden door een betere onderbouwing van aannames over de functies en effecten van sport. Hiervoor is zowel meer empirische kennis nodig (monitoringinstrumenten die de *output* en *outcome* van het sportbeleid systematisch en longitudinaal in kaart brengen) als meer theoretische reflectie (doordenking van de sociale aard, complexiteit en contextgebondenheid van sportgedrag). Het nieuwe meerjaren onderzoeksprogramma creëert ruimte om deze kennis te vergroten.

Afstemming tussen fundamenteel en toegepast onderzoek

Naast het fundamentele onderzoek heeft het Mulier Instituut in de afgelopen vier jaar circa 125 toegepaste onderzoeken verricht, vrijwel altijd in opdracht van organisaties uit de sportwereld. In thematisch opzicht blijken het fundamentele en opdrachtonderzoek elkaar in sterke mate te hebben aangevuld. Echter, het opdrachtonderzoek droeg slechts in beperkte mate bij aan theorievorming en methodologische vernieuwing. Met behulp van het nieuwe onderzoeksprogramma wil het Mulier Instituut hierin verbetering aanbrengen. Het opdrachtonderzoek wordt sterker verweven met het gesubsidieerde onderzoek, zodat algemeen sociaal-wetenschappelijke inzichten en theorieën in sterkere mate in het opdrachtonderzoek worden toegepast en gehanteerd. De overkoepelende thema's (programmaliijnen) van het nieuwe onderzoeksprogramma zijn om die reden sturend voor de organisatie van zowel het fundamentele als het toegepaste onderzoek.

Actuele vraagstukken in het sportbeleid

De derde inspiratiebron voor het programmatische onderzoeksprogramma zijn de onderzoeksbehoeften en beleidsvoornemens op sportgebied. Deze zijn geïnventariseerd door een analyse van de belangrijkste beleidsstukken op sportgebied, participatie in diverse adviescommissies en beleids(onderzoeks)projecten en besprekingen van eerdere concepten van dit onderzoeksprogramma met ambtenaren van het ministerie van VWS en de Raad van Toezicht van het Mulier Instituut.

Het programmatische onderzoeksprogramma speelt op verschillende manieren in op (fundamentele en actuele) maatschappelijke ontwikkelingen en vraagstukken. Tot deze vraagstukken behoren in het bijzonder:

- de toenemende diversiteit van de samenleving;
- de reproductie van uitsluiting en sociale ongelijkheid;
- de toenemende problemen rond het gebrek aan beweging en zwaarlijvigheid;
- individualisering en 'lichte' groepsverbanden;
- de valkuilen en kansen van de risicosamenleving;
- de opbouw van sociaal kapitaal met een bindend en overbruggend karakter;
- de stedelijke ontwikkeling en vernieuwing;
- verschuivingen in de verhouding tussen staat, markt en particulier initiatief.

In bredere zin staat in het programma de sociaal-wetenschappelijke vraag centraal naar de relatie tussen persoonlijke handelingsmogelijkheden, maatschappelijke en institutionele structuren/tegenstellingen en bredere historische processen. Deze relatie is van direct maatschappelijk belang. Zij is te herkennen in maatschappelijke discussies over bijvoorbeeld obesitas, integratie, geweld, criminaliteit en terrorisme, waarin de oorzaken, verantwoordelijkheden en oplossingen in eerste instantie op individueel niveau worden gezocht.

3.2 Het onderzoeksprogramma op hoofdlijnen

Focus: drie kerntaken en drie hoofdthema's

Het Mulier Instituut zal zich de komende jaren focussen op drie kerntaken en drie hoofdthema's of programmaliijnen. De focus op deze drie kerntaken en thema's wil zeggen dat zowel

fundamentele (gesubsidieerde) onderzoeksprojecten als toegepaste (opdracht-) onderzoeksprojecten niet alleen vanuit hun eigen vraagstelling zullen worden uitgevoerd en beantwoord, maar – waar mogelijk – ook in het licht van de projectoverstijgende vragen die in verband met deze drie overkoepelende thema's worden gesteld.

Drie kerntaken: volgen, begrijpen en verspreiden

Het Mulier Instituut concentreert zich in de periode 2007-2010 op drie kerntaken:

- het *volgen* van trends en ontwikkelingen op sportgebied; deze kerntaak betreft de 'monitorfunctie' van het Mulier Instituut;
- het *begrijpen* van de veranderende sportwereld en de bredere maatschappelijke ontwikkelingen die hieraan ten grondslag liggen of hiermee in verband staan; deze kerntaak betreft de 'onderzoeksfunctie' van het Mulier Instituut;
- het *verspreiden*, overdragen en uitwisselen van de inzichten die dit oplevert. Deze kerntaak betreft de 'publieke functie' van het Mulier Instituut.

Deze drie kerntaken van het Mulier Instituut – volgen, begrijpen, verspreiden – vormen het *eerste structurende principe van het programmatische onderzoeksprogramma* dat langs deze lijnen in de volgende hoofdstukken wordt uiteengezet.

Kerntaken W.J.H. Mulier Instituut

Volgen	Begrijpen	Verspreiden
Monitoren van trends en ontwikkelingen in de sportwereld	Verdiepen en vernieuwen van kennis over de sportwereld in een maatschappelijke context	Uitwisselen, bediscussiëren en verbreiden van kennis over de sportwereld

Drie programmalijnen

De kerntaken worden toegespitst op drie hoofdthema's die de programmalijnen van dit meerjaren onderzoeksprogramma vormen:

- Beleving & betrokkenheid ('passie')
- Innovatie & aanpassing ('praktijk')
- Functies & effecten ('profijt')

Beleving & betrokkenheid

Onderzoeksprojecten binnen deze programmalijn richten zich op de diversiteit in de beleving van sport en betrokkenheid bij sport onder sporters (topsporters, wedstrijdporters, recreatieve sporters, enz.), ex-sporters en nooit-sporters. Deze projecten gaan uit van het perspectief van het individu, maar onderzoeken dit steeds in relatie tot dat van anderen en sportaanbiedende organisaties en in de context van een veranderende sportwereld en samenleving.

Innovatie & aanpassing

Onderzoeksprojecten binnen deze programmalijn richten zich op de vraag in hoeverre en op welke wijze organisaties in de sportwereld hun aantrekkingskracht en bindingskracht trachten te vergroten door innovaties en aanpassing. De programmalijn concentreert zich op de redenen en

gevolgen van deze innovaties en aanpassing en hun relatie tot de beleving van sport en betrokkenheid bij sportorganisaties op individueel niveau. Deze projecten gaan uit van het perspectief van de organisatie, maar steeds in relatie tot dat van andere organisaties, sporters en niet-sporters, en in de context van de veranderende sportwereld en samenleving.

Functies & effecten

Onderzoeksprojecten binnen deze programmalijn richten zich op de maatschappelijke betekenissen en gevolgen van sport. Deze projecten gaan uit van het perspectief van de samenleving en het sportbeleid. Ze onderzoeken verschillende functies en effecten die in het sportbeleid worden verondersteld, waarbij het accent ligt op enerzijds empirische toetsing en anderzijds het blootleggen van de onderliggende maatschappelijke condities. Dit gebeurt steeds in relatie tot de levensstijlen van de mensen en de rol van de sportorganisaties op wie de veronderstelde functies en effecten betrekking hebben.

4. Volgen

Om ontwikkelingen in de sport te *volgen* zet het Mulier Instituut verschillende monitoringinstrumenten in. Deze monitoringinstrumenten zijn afgestemd op zowel de wetenschappelijke behoefte als de beleidsbehoefte aan gegevens over sport in Nederland. Deze behoefte geldt op drie niveaus: dat van de sporters, dat van de sportorganisaties en dat van de functies en effecten van sport. Deze drie niveaus komen overeen met de drie hoofdthema's die in dit onderzoeksprogramma zijn uitgewerkt tot programmalijnen.

4.1 Programmalijn 1: 'Beleving & betrokkenheid'

4.1.1 Monitoring vraag naar sport

Koen Breedveld
W.J.H. Mulier Instituut
k.breedveld@mulierinstituut.nl
073-6126401

Op het niveau van de vraagkant (de sporter) worden vier verschillende deelprojecten uitgevoerd met als overkoepelende doelstelling om te monitoren hoe de vraag naar sport zich op termijn ontwikkelt, en welke lokale en internationale verschillen zich voordoen in de vraag naar sport ('benchmarking').

Sporterspanel

Bij het Mulier Instituut is een onderzoekspanel van sporters in ontwikkeling dat informatie moet gaan verschaffen over diverse aspecten van hun sportbeoefening en sportbetrokkenheid. Het is de bedoeling om van dit onderzoekspanel gebruik te maken in een Nationale Sportersmonitor die het Mulier Instituut in samenwerking met NOC*NSF periodiek wil gaan uitzetten. Tegelijkertijd biedt dit panel mogelijkheden voor fundamenteel (gesubsidieerd) onderzoek en voor landelijke metingen van de RSO.

Sportloopbaanmonitor

Zoals ook uit het voorafgaande is gebleken, bestaat er een grote behoefte aan inzicht in de sportloopbaan. Hierdoor kan de kennis over sportdeelname verder worden verdiept, doordat zicht ontstaat op de ontwikkeling van sportvoorkeuren en sportkeuzes, in relatie tot de individuele levensloop. Dit sluit aan bij de toegenomen multidisciplinaire aandacht voor levenslopen in de sociale wetenschappen. In de looptijd van het onderzoeksprogramma zet het Mulier Instituut een dergelijk sportloopbaanonderzoek op, uitgaande van een longitudinale monitoring van een vaste groep respondenten. Hierbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van mensen uit het sportpanel. Naast een periodieke rapportage worden deze gegevens verwerkt in diverse onderzoeksrapporten en deelpublicaties en beschikbaar gesteld aan NOC*NSF en het ministerie van VWS.

RSO

De Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO) is een gestandaardiseerde vragenlijst om de frequentie, sporttak, sportvorm, organisatievorm en accommodatiebenutting van grote

bevolkingsgroepen in kaart te brengen. Het instrument is in de jaren negentig ontwikkeld door één van de juridische voorgangers van het Mulier Instituut. Sindsdien wordt het veelvuldig gebruikt op nationaal en lokaal niveau. Het Mulier Instituut ziet drie taken voor zich weggelegd in verband met de RSO. Ten eerste de verdere ontwikkeling van het instrument. Zo wordt het momenteel geïntegreerd met OBIN, een gestandaardiseerde vragenlijst om het beweeggedrag in kaart te brengen. Zo ook worden er aanvullende modules ontwikkeld, bijvoorbeeld over accommodatiegebruik en vrijwilligerswerk. Ten tweede om vragen over dit instrument te beantwoorden. En ten derde om gegevens die met behulp van de RSO zijn verzameld bijeen te brengen en systematisch met elkaar te vergelijken. Dit biedt bijvoorbeeld mogelijkheden om na te gaan in hoeverre de sportdeelname in afzonderlijke gemeenten het resultaat is van de specifieke bevolkingssamenstelling of het gevoerde sportbeleid.

COMPASS

Ook op Europees niveau vindt er afstemming plaats van het sportdeelname-onderzoek. Dit geschiedt in het COMPASS-netwerk, dat zich richt op een COordinated Monitoring of PArticipation in SportS. Op verzoek van het ministerie van VWS is het Mulier Instituut (en zijn voorgangers) hierbij sinds 1997 betrokken. Het Mulier Instituut heeft hierin twee taken. Ten eerste de afstemming tussen COMPASS en RSO te bewaken, zodat optimaal geprofiteerd kan worden van de gestandaardiseerde sportdeelnamemetingen die al in Nederland plaatsvinden. Ten tweede het bevorderen van sportdeelname-onderzoek op Europese schaal en het verzamelen van de resultaten hieruit ten behoeve van internationaal-vergelijkend onderzoek en benchmarking. In één van de komende jaren neemt Nederland het voorzitterschap van de COMPASS-groep op zich en organiseert het een conferentie om data uit te wisselen en de standaardisering te bevorderen.

4.2 Programmaliijn 2: ‘Innovatie & aanpassing’

Op het niveau van de aanbodkant (de sportorganisatie) worden twee eigenstandige projecten uitgevoerd, ieder gericht op een specifieke niche van het sportaanbod.

- Verenigingspanel
- Fitnessmonitor

4.2.1 Verenigingspanel

Jo Lucassen

W.J.H. Mulier Instituut

j.m.h.lucassen@mulierinstituut.nl

073-6126401

Het Verenigingspanel is eveneens een instrument dat (in 1999) door de voorganger van het Mulier Instituut is ontwikkeld. Later is dit in samenwerking met NOC*NSF voortgezet. Ook het ministerie van VWS heeft, met name met het oog op de digitalisering, een financiële bijdrage aan de ontwikkeling van dit panel gegeven. Het instrument is benut om jaarlijks een overzicht te geven van de belangrijkste ontwikkelingen die zich bij sportverenigingen voordoen. Dit heeft in 2006 onder meer geresulteerd in een eerste trendrapportage. Daarnaast is het voor diverse andere onderzoeken ingezet, zoals naar rookbeleid en sociale hygiëne in de sportvereniging. In

samenwerking met NOC*NSF zorgt het Mulier Instituut in de komende jaren voor uitbreiding, onderhoud en beheer van het Verenigingspanel. Ook voert het onderzoeken uit met behulp van dit panel, waaronder de periodieke Verenigingsmonitor.

4.2.2 Fitnessmonitor

Jo Lucassen

W.J.H. Mulier Instituut

j.m.h.lucassen@mulierinstituut.nl

073-6126401

Waar sinds jaren gegevens over het verenigingsleven worden verzameld, is er niet of nauwelijks sprake van dataverzameling over de ontwikkeling van fitness. Aan de vraagkant wordt informatie over de beoefening van fitness verzameld in het kader van de sportdeelname-onderzoeken en de hiervoor genoemde onderzoeksinstrumenten. Aan de aanbodzijde is met de fitnessbranche overeengekomen om een systematische database op te bouwen en periodiek te actualiseren. Hiervoor is medewerking gezocht met overkoepelende organisaties, ketens en leveranciers. Bovendien heeft het Mulier Instituut een samenwerkingsovereenkomst gesloten met het Engelse bedrijf Leisure Database Company, dat een monitoringinstrument heeft ontwikkeld in het Verenigd Koninkrijk. Zowel de fitnessbranche als de overheid erkennen en gebruiken de data van dit instrument, dat momenteel een dekkingsgraad van meer dan negentig procent heeft. Het Mulier Instituut gaat dit instrument overnemen en toepassen op de Nederlandse fitnessbranche. Voor de opbouw van dit instrument, de wetenschappelijke analyses van deze data en wetenschappelijke publicaties hierover, vraagt het Mulier Instituut ondersteuning van het ministerie van VWS. Voor de kosten van het onderhouden en actualiseren van de database op langere termijn wendt het Mulier Instituut zich tot de fitnessbranche zelf, vanwege de waarde die de data vertegenwoordigen in verband met marktverkenningen, investeringsbeslissingen en benchmarking.

4.3 Programmalijn 3: 'Functies & effecten'

Met sport wordt veel goeds beoogd voor de samenleving: sport zou onder andere goed zijn voor de gezondheid en voor de integratie. Als onderdeel van haar onderzoeksprogramma 2007-2010 monitort het Mulier Instituut in het kader van haar programmalijn Functies en Effecten van sport ook twee grote beleidsprojecten van het Ministerie van VWS.

4.3.1 Tijd voor sport - Nederland Sportland

Mark van den Heuvel
W.J.H. Mulier Instituut
m.vandenheuvel@mulierinstituut.nl
073-6126401

Het Mulier Instituut is betrokken bij zowel de monitoring en evaluatie van de sportnota van het ministerie als de operationalisering en monitoring van Nederland Sportland door NOC*NSF. In het kader van het meerjaren onderzoeksprogramma zal het Mulier Instituut de monitoring van het beleid dat voortvloeit uit de sportnota verzorgen en ook bevorderen dat er een afstemming plaatsvindt tussen de monitoringwensen die VWS en NOC*NSF hebben. Op deze wijze kan het Mulier Instituut ook bijdragen aan de operationalisering, meting en benchmarking van Nederland Sportland. Dit wil het Mulier Instituut doen door zoveel mogelijk gebruik te maken van de eerder genoemde instrumenten en beschikbare data. Ook wil het Mulier Instituut deze gegevens onderbrengen in een International Database of Sport (IDS), waarin tevens data over sportontwikkelingen buiten Nederland worden ondergebracht. In aanvulling hierop is systematische dataverzameling gewenst over de effecten van sport. Daarvoor zal een aanvullend instrumentarium worden ontworpen en ingezet.

4.3.2 Meedoen jonge allochtonen

Koen Breedveld
W.J.H. Mulier Instituut
k.breedveld@mulierinstituut.nl
073-6126401

Een specifiek onderdeel van de sportnota 'Tijd voor sport' dat apart gevolgd gaat worden is het programma 'Meedoen allochtone jeugd door sport'. Doel van dit programma is de ontmoeting, binding, opvoeding en integratie van allochtone jeugd – en hun ouders – in en door sport. De beoogde resultaten van dit programma zijn onder meer het inlopen van de achterstand in sportdeelname door de allochtone jeugd en het faciliteren en inzetten van sportverenigingen en sportscholen ten behoeve van preventieve jeugdzorg en reïntegratie. Hiervoor zijn diverse gemeenten en sportbonden als partner bij de beleidsuitvoering betrokken. Het Mulier Instituut zorgt voor monitoring van dit programma.

5. Begrijpen

Om ontwikkelingen in de sport te *begrijpen* voert het Mulier Instituut fundamenteel en toegepast opdrachtonderzoek uit vanuit meerdere sociaal-wetenschappelijke disciplines, theorieën en methoden. Dit onderzoek brengt het Mulier Instituut in de periode 2007-2010 onder in de drie overkoepelende onderzoeksprogramma's: beleving & betrokkenheid, innovatie & aanpassing en functies & effecten. Deze kerntaak betreft de *onderzoeksfunctie* van het Mulier Instituut.

5.1 Programmalijn 1: 'Beleving & betrokkenheid'

Uit het sportonderzoek in het kader van het eerste meerjaren onderzoeksprogramma van het Mulier Instituut is naar voren gekomen dat de betrokkenheid bij sport in zowel actieve als passieve zin gebaseerd is op een grote diversiteit van belevingen. Ook is hieruit gebleken dat de organisatievorm waarin de sport wordt beoefend invloed uitoefent op deze beleving, met consequenties voor de betrokkenheid van groepen mensen die in hun beleving en verwachting afwijken van het dominante patroon, zoals vrouwen, allochtonen en homoseksuelen. De beleving en betrokkenheid bij sport verschilt niet alleen naar organisatievorm, zoals tussen verenigingen en commerciële sportaanbieders, maar eveneens naar beoefeningsniveau (topniveau, lager wedstrijdniveau en recreatieve sfeer).

Doel van deze programmalijn is om meer grip te krijgen op de diversiteit van sportbeleving en sportbetrokkenheid bij specifieke sociale categorieën (topsporters, verenigingssporters, lifestyle-sporters, ex-sporters en niet-sporters). Het onderzoek binnen deze programmalijn moet meer kennis opleveren over het verband tussen beleving en betrokkenheid enerzijds en de organisatievorm of het sportbeoefingsniveau anderzijds. Ook moet worden achterhaald in hoeverre het huidige sportaanbod deze beleving en betrokkenheid beïnvloedt en welke vernieuwing en/of aanpassing van dit sportaanbod de sportbeleving en –betrokkenheid kan vergroten. Dit zal in relatie met de tweede programmalijn worden onderzocht, waar dezelfde kwestie vanuit het perspectief van de sportaanbieder wordt benaderd.

5.1.1 Verenigingssporters: beleving en aantrekkelijkheid

Agnes Elling
W.J.H. Mulier Instituut
a.elling@mulierinstituut.nl
073-6126401

Inge Claringbould
Universiteit Utrecht, USBO
i.e.c.claringbould@uu.nl
030-2535197

In een recente publicatie stellen Duyvendak en Hurenkamp dat zogenaamde 'weak ties' in toenemende mate de plaats innemen van de 'strong ties' die mensen verbonden in verzuilde tijden. In de huidige samenleving prefereren mensen steeds meer en vaker lichtere gemeenschappen boven wat de socioloog Lewis Coser ooit 'gulzige instituties' noemde. Lichtere gemeenschappen zijn groepen met tijdelijke, zwakke, losse verbindingen die een grote mate van vrijheid bieden en die je op kunt zeggen wanneer je maar wilt. Gulzige instituties daarentegen zijn organisaties die een sterke identificatie vragen en waarin een sterke mate van sociale controle en wederzijdse verwachtingen bestaat. De vraag die in dit onderzoeksproject wordt gesteld is op welke wijze verenigingssporters hun vereniging beleven, welke

betrokkenheid zij bij deze organisatie voelen en wensen, welke verschillen en ontwikkelingen zich hierin voordoen, en hoe deze kunnen worden begrepen. Hieraan vooraf gaat de vraag waarom zij eigenlijk sporten en in hoeverre zij daartoe aangemoedigd of juist ontmoedigd worden door de sportvereniging. Tegelijkertijd hangt deze vraag samen met de vraag waarom ze lid zijn en of ze dit blijven danwel denken aan opzeggen. Zijn hun overwegingen sporttechnisch, organisatorisch, sociaal of maatschappelijk gefundeerd?

5.1.2 Leefstijlporters: subculturele eigenheid en incorporatie

Jo Lucassen

W.J.H. Mulier Instituut

j.m.h.lucassen@mulierinstituut.nl

073-6126401

Een sportvorm van een heel andere aard zijn de sporten die bekend staan onder namen als 'alternative sports', 'extreme sports' of leefstijlsporten. Te denken valt hierbij aan uiteenlopende sporten zoals skaten, skateboarden, BMX en kitesurfen. Hoewel de populariteit van deze sporten snel groeiende is, zowel om te doen als om naar te kijken, is nog maar weinig onderzoek naar deze nieuwe sportvorm verricht. Dit onderzoeksproject zoomt in op de beleving en betrokkenheid van de beoefenaars van deze sportvorm en bouwt als zodanig voort op het onderzoek naar identificatieprocessen in het eerste meerjaren onderzoeksprogramma van het Mulier Instituut. Wie zijn de beoefenaars, in hoeverre wensen zij zich in hun sportbeoefening te onderscheiden van degenen die sport in traditionele verbanden beoefenen? Hoe ontmoeten en organiseren zij hun eigen sportbeoefening zodat dit buiten de gebaande paden mogelijk wordt? Daarnaast wordt in dit onderzoeksproject aandacht gegeven aan de gevolgen van commercialisering en sportificering van deze leefstijlsporten voor de beleving en betrokkenheid van de beoefenaars. In hoeverre verandert de beleving en betrokkenheid van de beoefenaars wanneer hun alternatieve sportbeoefening wordt geïncorporeerd in traditionele sportorganisaties, zoals is gebeurd bij mountainbiken, beach volleyball en snowboarden, of in sterke mate wordt gecommmercialiseerd, zoals bij BMX en SuperCross?

5.1.3 Topsporters: talentontwikkeling, sociaal welbevinden, burn out

Agnes Elling

W.J.H. Mulier Instituut

a.elling@mulierinstituut.nl

073-6126401

In dit onderzoeksproject wordt onderzocht wanneer en in welke mate topsport en sociaal welbevinden met elkaar op gespannen voet komen te staan, welke factoren van invloed zijn op dit sociaal welbevinden van jonge talenten en hun sociale omgeving, en in hoeverre deze spanningssituatie kan leiden tot een 'burn out' en vroegtijdige loopbaanbeëindiging. Welke ruimte laat talentontwikkeling over aan andere activiteiten en welke overwegingen laten jonge talenten in hun sociale en maatschappelijke keuzes een rol spelen? Waarom en in hoeverre zijn betrokkenen in de sportieve en sociale omgeving bereid offers te brengen ten behoeve van de talentontwikkeling? Wanneer stellen zij hieraan grenzen en wat zijn daarvan de gevolgen? In hoeverre gaan deze offers samen met 'burn out'-verschijnselen en het vroegtijdig beëindigen

van de topsportcarrière? En hoe kijken deze talenten terug op hun sportcarrière en de investeringen en opbrengsten die hiermee waren gemoeid? Topsporters hebben over het algemeen erg veel plezier, genieten van hun sportbeoefening en laten daarvan veel andere mensen meegenieten. Maar topsport is ook veeleisend: atleten moeten veel inleveren als het gaat om ‘normale’ sociale contacten en leefgewoonten. De vraag is hoe zij deze ‘enabling constraints’ ervaren. In dit project worden diverse grenssituaties opgezocht om de spanningsvelden tussen de potentiële positieve en negatieve fysieke en psychosociale gevolgen van topsportbeoefening in kaart te brengen. Bovendien wordt deze relatie tussen topsport en sociaal welbevinden doorgetrokken naar andere categorieën die bij de topsport zijn betrokken, in het bijzonder ouders, partners, trainers en scheidsrechters. Ook voor de intieme sociale omgeving van de talenten geldt immers dat zij offers moeten brengen om de topsport van hun partner of kind mogelijk te maken. Zolang dit tot succes leidt, zal dit minder moeite kosten, maar wanneer de prestaties tegenvallen, zal het moeilijker worden. Waarom en in hoeverre zijn zij bereid deze offers te brengen? Wanneer stellen zij hieraan grenzen en wat zijn hiervan de gevolgen?

5.1.4 Ex-sporters: drop out

Agnes Elling
W.J.H. Mulier Instituut
a.elling@mulierinstituut.nl
073-6126401

Het sportonderzoek heeft zich in het verleden nationaal en internationaal in sterke mate gericht op de condities van sportbeoefening en de redenen en motieven van sportbeoefenaars. In veel beperktere mate zijn degenen die *niet* aan sportbeoefening doen voorwerp van onderzoek geweest. Voor zover dit onderzoek wel heeft plaatsgevonden, bestaat dit merendeels uit kwantitatieve analyses van de motieven die mensen opgeven om met sporten te stoppen. Hieruit komen steevast ‘afname vrije tijd’ en ‘geen zin meer’ als belangrijkste ‘redenen’ naar voren. Dit onderzoeksproject staat een diepergaand, kwalitatief onderzoek voor dat de drop out bestudeert vanuit de betekenis die sport inneemt in specifieke levensstadia en sociale contexten. Hierbij wordt in het bijzonder gelet op het andere gedrag dat sporten verdringt bij drop out en de samenhang tussen deze gedragsverandering en bredere veranderingen in de levenssituatie. In het project worden verschillende categorieën drop out onderscheiden, die recht doen aan de verscheidenheid aan sportloopbanen van mensen (waarin de ene definitief kan afhaken, terwijl de andere een tijdje stopt, een volgende de ene sport voor de andere inruilt en weer een andere steeds weer nieuwe sport uitprobeert). Centraal staat de hypothese dat invloeden van buiten de sport, zoals werk, studie en familie, belangrijker zijn in de verklaring van drop out dan ervaringen in de sport zelf. Wat dit betreft, richt dit project zich met name op de invloed van cruciale veranderingen in de levenssituatie, zoals de puberteit, een verhuizing, de overgang van school naar werk en het krijgen van kinderen.

5.1.5 Niet-sporters: weerstanden en beletsels

Koen Breedveld
W.J.H. Mulier Instituut
k.breedveld@mulierinstituut.nl
073-6126401

Het rijksoverheidsbeleid wil zich om redenen van gezondheid en integratie richten op mensen die niet of niet meer actief aan sportbeoefening doen. Volgens de kabinetsnota 'Tijd voor sport' dient deze groep onder meer te worden gestimuleerd tot sportbeoefening door aanpassing van het sport- en beweegaanbod. Dergelijke voornemens zijn problematisch omdat de kennis over de individuele beweegredenen en diepere maatschappelijke oorzaken van het niet-sporten sterk achterblijft bij onze kennis van de sportparticipatie. Daar komt bij dat de problemen die op dit gebied optreden (zwaarlijvigheid e.d.) over het algemeen vooral vanuit een medisch perspectief worden gezien, waardoor de maatschappelijke omstandigheden die hierbij van invloed zijn, tot dusverre onderbelicht blijven. Eén van de uitzonderingen op het ontbreken van sociaal-wetenschappelijke analyses van inactiviteit is *Resistance to exercise* van Mary McElroy (2002). Hierop voortbouwend richt dit project zich op de zingeving en betekenissen die inactieven aan sporten toekennen en de sociaal-culturele, maatschappelijke en fysieke omstandigheden die hen weerhouden om te gaan sporten. De complexiteit van deze problematiek vraagt om een diepgravende, interpretatieve benadering die de beweegredenen van de niet-sporter vanuit zijn individuele, sociale, maatschappelijke en fysieke omgeving invoelend tracht te begrijpen.

5.2 Programmlijn 2: 'Innovatie & aanpassing'

De organisatorische verhoudingen binnen de sportwereld veranderen in een snel tempo. Zoals in het eerste meerjaren onderzoeksprogramma is aangetoond en uitgewerkt, richten de sportorganisaties zich door de opkomst van de mediasport steeds meer op de belangen van de kijkers ten koste van de belangen van de beoefenaars. Processen van commercialisering en professionalisering hangen direct met deze ontwikkeling samen. Sponsors dragen ertoe bij dat sportorganisaties minder afhankelijk zijn van de contributies van hun leden, maar voegen wel een nieuwe afhankelijkheidsverhouding aan de sportketen toe. Nieuwe commerciële ploegen, zakenwaarnemers, media-adviseurs en sponsorbureaus zijn voorbeelden van andere nieuwe actoren die de verhoudingen tussen topsporters, sportbonden, sportkoepels en internationale sportfederaties doen veranderen. De verhevigende internationale concurrentie in de topsport noopt tot professionalisering en verzelfstandiging, waardoor de relatie tussen topsport en breedtesport steeds meer onder druk komt te staan.

Tegelijkertijd komen in de breedtesport eveneens nieuwe commerciële organisatievormen op die de positie van de verenigingen lijken te beïnvloeden en bedreigen. Het zijn niet meer voornamelijk de verenigingen, gemeenten en fitnesscentra waar mensen sporten. Ook groeit het belang van evenementenorganisaties, digitale communities en bedrijven als organisaties die sportbeoefening mogelijk maken en innoveren. Deze veranderingen in het sportaanbod gaan niet aan de sportverenigingen voorbij. Ook zij bevinden zich in een periode van verandering. Er vindt professionalisering en schaalvergroting plaats. Er wordt samengewerkt of samengegaan

met commerciële sportaanbieders. En er wordt gewerkt aan een verandering en verruiming van het aanbod van sporten en andere activiteiten, daartoe gestimuleerd door de sportkoepel en sportbonden die marktinnovaties en marktwerking hoog in het vaandel hebben staan.

Dit zijn belangrijke ontwikkelingen die de verhoudingen binnen de sportwereld doen veranderen en vele nieuwe vragen oproepen over hun oorzaken en gevolgen. Hoe verandert de sportmarkt door commercialisering en professionalisering? Welke gevolgen heeft deze ontwikkeling voor de georganiseerde sport en op welke wijze trachten bestuurders en beleidsmakers hierop greep te krijgen en invloed uit te oefenen? Hebben de innovaties in de sportmarkt directe betekenis voor de georganiseerde sport en zien de sportverenigingen zich gedwongen om hun sportaanbod aan te passen, of moeten de innovaties vooral worden geplaatst tegen de achtergrond van maatschappelijke ontwikkelingen die de sportverenigingen niet in het hart hoeven te raken? Welke gevolgen hebben deze innovatie en aanpassing voor de sportbeleving en sportbetrokkenheid?

5.2.1 De sportvereniging: tussen traditie en transitie

Jan Boessenkool
Universiteit Utrecht, USBO
j.h.boessenkool@uu.nl
030-2536329

Jo Lucassen
W.J.H. Mulier Instituut
j.m.h.lucassen@mulierinstituut.nl
073-6126401

De op vrijwilligers gebaseerde georganiseerde sport wordt gezien als een uitdrukking van de cohesie die Nederland – ondanks alle ontwikkelingen van interculturalisatie, globalisering en individualisering – nog steeds kenmerkt. De sportverenigingen zijn stevig ingebed in het maatschappelijk leven en werken met de sportbonden aan verandering en vernieuwing. Tegelijkertijd bestaat ook twijfel over de toekomst van de vereniging als organisatievorm. Sommigen zien de traditionele vereniging als gevolg van zowel sportinterne als sportexterne ontwikkelingen zelfs helemaal verdwijnen. In deze discussie staat de vraag centraal of de sportvereniging haar kracht en betekenis uitgehold ziet raken of dat zij zich weet aan te passen aan de tand des tijd. Zijn sportverenigingen in staat hun aantrekkingskracht en bindingskracht te behouden en vergroten? Kunnen zij beantwoorden aan de toenemende diversiteit in beleving onder sporter en groepen sporters? In dit project worden deze vragen aan de hand van een vergelijkende opzet empirisch beantwoord in de context van de ontwikkeling naar nieuwe vormen van organisatie en groepsgedrag. Fungeren sportverenigingen als ‘gulzige instituties’, met mechanismen van sociale controle, interne gerichtheid, wederkerige verplichtingen en dergelijke? Ontwikkelen zij zich tot ‘lichte gemeenschappen’ waarin de bindingen lossier zijn en de leden zich meer als klant gaan opstellen? Of ontstaan er andere, contextgebonden gemeenschapstypen met een meer diffuus karakter?

5.2.2 Bewegingsonderwijs versus verenigingssport?

Harry Stegeman

W.J.H. Mulier Instituut

h.stegeman@mulierinstituut.nl

073-6126401

Jo Lucassen

W.J.H. Mulier Instituut

j.m.h.lucassen@mulierinstituut.nl

073-6126401

Bewegingsonderwijs, schoolsport en verenigingssport zijn lange tijd tamelijk gescheiden werelden geweest, maar worden in het huidige tijdsgewricht steeds meer op elkaar betrokken. Die poging tot integratie is niet onproblematisch. Zo verschilt de pedagogische invalshoek van het bewegingsonderwijs van de op competitie gerichte verenigingssport. En zo kan schoolsport stimuleren tot verenigingssport, maar hiervoor ook concurrentie betekenen. Het onderzoek in dit project richt zich op overeenkomsten en verschillen tussen bewegingsonderwijs, schoolsport en verenigingssport en de hieruit voortvloeiende mogelijkheden en dilemma's van de toenemende samenwerking tussen deze niveaus. Hieraan wordt verdere uitwerking gegeven in het licht van de recente ontwikkelingen rond de 'alliantie school en sport' en het onlangs uitgevaardigde brede onderzoek naar de huidige stand van zaken en de behoeften van het veld aan een structurele inbedding van sport en bewegen in het onderwijs. Ook wordt dit onderzoek in verband gebracht met de professionalisering van de sportbegeleiding die zich aan de basis van de sportbeoefening voordoet (fitnesscentra, buurtsportwerk, buitensport, verenigingsondersteuning) en de nieuwe vakontwikkeling en domeinafbakening die daarmee gepaard gaat.

5.2.3 Risicomanagement

Ruud Koning

Rijksuniversiteit Groningen, FEW

r.h.koning@eco.rug.nl

050-3637192/3633460

Mede als gevolg van de commercialisering en professionalisering wordt de organisatie van de sport steeds complexer. Er gaan grotere bedragen om, de belangen verzakelijken en de overheid stelt in toenemende mate algemene regels op waarvan de uitwerking op de sport niet altijd meteen duidelijk is. Dit geeft aanleiding tot bestuurlijke en organisatorische vragen en problemen omdat de sport grotendeels niet als beroepsorganisaties maar als vrijwilligersorganisaties is georganiseerd. Als een bond niet uitkijkt, is hij zo maar werkgever van een jonge opleidingsploeg, met alle (wao)-aansprakelijkheden van dien. Moeten clubs of wedstrijdorganisaties vrijwilligers verzekeren? Sportverenigingen hebben te maken met grote geldstromen, die niet altijd even gemakkelijk zijn te beheren. Penningmeesters zijn immers niet altijd professionals, en ook de verantwoordelijkheden binnen de clubs zijn niet altijd even goed gedefinieerd. Dergelijke observaties zijn voorbeelden van een bredere problematiek die in dit project centraal staat: welke risico's in het besturen van sportorganisaties vloeien voort uit de toenemende commercialisering en professionalisering en hoe zijn die het beste te beheersen? Daarmee gaat dit project in op kwesties als corporate governance, aansprakelijkheid, risicodeling en uitbetalingen gebaseerd op (onzekere) prestaties.

5.2.4 Tweedeling door marktafhankelijkheid

Maarten van Bottenburg
Van Bottenburg Onderzoek en Advies
maarten@vanbottenburg.nl
06-17444171

De verhouding tussen het particulier initiatief in de sport met de staat en de markt is de laatste decennia sterk veranderd. Enerzijds oriënteren sportorganisaties zich meer op de markt omdat daar meer of nieuwe inkomsten zijn te genereren. Anderzijds worden zij daartoe ook steeds meer gedwongen omdat de overheid haar structurele financiële steun aan sportorganisaties eerst heeft afgebouwd en vervolgens heeft stopgezet. Dit heeft geleid tot een veranderende machtsbalans tussen de associatieve en commerciële structuren die iedere tak van sport kenmerkt en per tak van sport verschilt. De vraag is welke gevolgen van deze verschuiving in de figuratie van staat, markt en particulier initiatief uitgaan. Zo is erop gewezen dat de overheidssubsidie altijd gebaseerd is geweest op een zekere verdelende rechtvaardigheid, waarin een balans werd gezocht tussen grotere en mediagenieke sporten en sporten die klein zijn of niet goed op de commerciële markt uit te baten zijn (horizontale solidariteit). Zo ook is de overheidssubsidie altijd overwegend gericht geweest op de breedtesport, omdat de topsport veel grotere mogelijkheden kent om zichzelf via sponsors en media te financieren (verticale solidariteit). De commerciële markt zou voor deze principes van solidariteit niet of minder gevoelig zijn. Dit project richt zich op de gevolgen van deze verschuiving in de figuratie van staat, markt en particulier initiatief op de horizontale solidariteit (de verhouding tussen de diverse takken van sport) en de verticale solidariteit (tussen topsport en breedtesport) in de sport. In hoeverre en in welke opzichten heeft de commercialisering geleid tot een toenemende tweedeling tussen groepen sportbonden en binnen de sportbonden tot een verschuiving van aandacht tussen topsport en breedtesport? Zijn er meer en minder succesvolle modellen te onderscheiden in de wijze waarop sportorganisaties op de commercialisering inspelen?

5.2.5 Nieuwe commerciële actoren

Maarten van Bottenburg
Van Bottenburg Onderzoek en Advies
maarten@vanbottenburg.nl
06-17444171

De commercialisering verandert de positie van alle betrokken partijen en groeperingen in de sport. Stokvis heeft erop gewezen dat topsporters door de commercialisering zich anders gaan opstellen tegenover de sportorganisaties; meer als zelfstandig ondernemers, die met hulp van bedrijven op eigen wijze – en indien nodig los van de sportbond – optimale omstandigheden en inkomsten trachten te genereren voor hun sportbeoefening. Dit proces kent in sommige sporttakken al een lange geschiedenis (wielrennen, boksen, voetbal, tennis). In diverse andere takken van sport is dit proces pas recentelijk ingezet (schaatsen, zwemmen, judo, atletiek, schaken). Rondom de commerciële topsport ontwikkelt zich bovendien een sterk op het commercieel ondernemerschap gerichte sector, waarin allerlei nieuwe functies worden gecreëerd, zoals agenten (zaakwaarnemers), spelers- en atletenmakelaars, managementbureaus (organisaties voor zaakwaarneming), organisatoren van trainingskampen (clinics), sportmarketingbureaus, commercieel acterende bondsbestuurders en omroeporganisaties (Sport

7, gedeeltelijk Talpa). In dit project wordt de invloed van de commercialisering op de aard van de topsportsector en de onderlinge verhoudingen onderzocht. Welke gevolgen heeft de ontwikkeling van commerciële ploegen op de machts- en afhankelijkheidsverhoudingen in de hele figuratie van betrokkenen in de topsport (NOC*NSF, bonden, kernploegen, atleten, trainers, zaakwaarnemers, bedrijfsleven, e.d.)? Welke bestuurlijke en organisatorische problemen brengt dit met zich mee, zoals de in §5.2.4 genoemde kwesties van risicomangement, en hoe worden die opgelost? Wat betekent deze ontwikkeling voor de topsport, talentontwikkeling en breedtesport binnen en buiten de sportbonden? Welke bad en good practices komen hieruit naar voren over de wijze waarop wordt ingespeeld op de commercialisering in de sport? Welke bestuursmodellen kunnen sportbonden hieraan ontleen voor de omgang met professionalisering, commercialisering en verzelfstandiging in de topsport?

5.3 Programmalijn 3: 'Functies en effecten'

In deze programmalijn staan de maatschappelijke functies en effecten centraal die in het sportbeleid worden verondersteld, waarbij het accent ligt op empirische toetsing en het blootleggen van onderliggende maatschappelijke condities. Dit gebeurt steeds in relatie tot levensstijlen de sportorganisaties op wie de veronderstelde functies en effecten betrekking hebben.

Er bestaat al een lange traditie van onderzoek naar maatschappelijke functies en effecten van sport in opdracht van nationale en lokale overheidsinstanties. De hoofdoverweging van deze instanties om de sport te ondersteunen is dat van de sport gunstige werkingen geacht worden uit te gaan op het maatschappelijk leven in het algemeen. In de internationale literatuur wordt in dit verband wel gesproken van de *values of sport*.

In het beleid van de nationale en lokale overheidsinstanties staan in Nederland vier functies en effecten centraal, waarbinnen deze *values of sport* geklassificeerd kunnen worden. De rijksoverheid concentreert zich, blijkens de nota 'Tijd voor sport', op: verbetering van de gezondheid, vergroting van de maatschappelijke samenhang en stimulering van de nationale trots en uitstraling. Op lokaal niveau komt daarbij de functie van sport voor stedelijke ontwikkeling.

De projecten in deze programmalijn hebben betrekking op de vier bovengenoemde onderwerpen, achtereenvolgens: sport en gezondheid (5.3.1), sport en integratie (5.3.2), sport en nationale trots (5.3.3) en sport en stedelijke ontwikkeling (5.3.4).

5.3.1 Lichaamsoefening en zelfdiscipline

Ruud Stokvis
Universiteit van Amsterdam, ASSR
r.stokvis@uva.nl
020-5253579

Dit project bouwt voort op de programmalijn 'De problematisering van het lichaam' uit het eerste meerjarige onderzoeksprogramma van het Mulier Instituut. Daarin werden vooral de ontwikkeling en achtergronden van de verschillende vormen van fitness (krachttraining, hardlopen, aerobic-dancing) bestudeerd. De opkomst hiervan werd in dat project verklaard uit de toenemende problematisering van het lichaam, als gevolg van de tegenstelling tussen een algemene tendens naar zwaarlijvigheid en de opkomst van een slankheidgebod. Eén van de hypothesen die dit heeft opgeleverd is dat het slankheidgebod niet bij iedereen sterk genoeg werkt om gewicht en de vorm van het lichaam onder controle te houden door beheersing van het voeding - en bewegingsgedrag. Die hypothese zou het begin van een verklaring kunnen bieden waardoor zwaarlijvigheid meer voorkomt bij mensen uit lagere dan hogere sociale lagen. Het nieuwe onderzoeksproject bouwt hierop voort. Het onderscheidt zich van het bestaande, medisch geïnspireerde onderzoek naar bewegen door het uitgangspunt dat de aard en de mate van de zelfdiscipline ten aanzien van lichaamsbeweging sociaal gedetermineerd zijn. Dat betekent dat veel aandacht wordt besteed aan de relaties tussen sociale klasse, lichaamsbeweging en zelfdiscipline. Bovendien onderscheidt het zich door mogelijke discrepanties te identificeren tussen het perspectief van de overheid op volksgezondheid en dat van de individuele burger op zijn of haar individuele gezondheid. Nagegaan wordt in hoeverre en op welke wijze de kwaliteit van het uiterlijk, de wijze waarop men door anderen wordt waargenomen en beoordeeld, is verbonden met het gezondheidsstreven.

5.3.2 Meedoen van allochtonen in en door de sport

Paul Verweel
Universiteit Utrecht, USBO
p.verweel@uu.nl
030-2536296/1966

De veronderstelling dat sport mogelijkheden biedt aan allochtonen om hun maatschappelijke participatie te vergroten is onderwerp geweest van studie in het door NWO gesubsidieerde onderzoek *Sport en Multiculturaliteit* dat in de afgelopen jaren door de Universiteit Utrecht en het Mulier Instituut is uitgevoerd. Het onderzoek leert dat sportdeelname door burgers inderdaad kan resulteren in de opbouw van sociaal kapitaal: het ontwikkelen van vertrouwen in anderen, vertrouwen in jezelf en het opbouwen van maatschappelijke netwerken. Bovendien blijkt dat sport kan bijdragen aan positieve beeldvorming over autochtonen en allochtonen. Tegelijk moet echter worden vastgesteld dat de participatie in de sport en met name de georganiseerde sport door allochtonen (en dan met name meisjes en vrouwen) nog steeds achter loopt bij autochtonen. Het betreft daarbij zowel de sportdeelname zelf als het vervullen van kaderfuncties in de sport. De overheid tracht deze achterstand onder meer aan te pakken door te bevorderen dat de bestaande sportinfrastructuur zich meer voor allochtonen gaat openstellen.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat de organisatiefilosofie en visie op multiculturaliteit hierin doorslaggevend zijn. Vergeleken met het welzijnswerk en vrijwilligerswerk ontbeert het in de sportsector echter aan een visie op het managen van diversiteit, in het bijzonder ten aanzien van allochtonen. Dit onderzoeksproject richt zich op de wijze waarop de sportinfrastructuur zich openstelt voor allochtonen, welke ‘insluitende en uitsluitende’ processen zich voordoen, en op welke wijze dit samenhangt met en kan worden verbeterd door diversiteitmanagement. Het gebrek aan visie op het managen van diversiteit vormt ook een belemmering in de topsport: ervaringen in Utrecht wijzen erop dat veel meer jonge allochtone talenten kunnen doorbreken wanneer extra aandacht wordt besteed aan de begeleiding van deze spelers en hun clubs, ouders en scholen. De PSV’er Ismaël Aissati is het eerste vruchtbare resultaat van deze benadering. Inmiddels kloppen meer jonge allochtonen die extra aandacht hebben gekregen aan de poorten van diverse BVO’s. Dit onderzoeksproject gaat op zoek naar de diepere oorzaak van dit succes. Welke sociale en maatschappelijke condities werken belemmerend of bevorderend voor de doorstroming van jonge allochtone talenten en hoe valt die doorstroming te verbeteren? Waarom doen zich sterke verschillen voor tussen de BVO’s in de mate waarin allochtone talenten naar betaalde voetbalclubs doorstromen? In hoeverre en in welke zin gaat er van succesvolle talenten een voorbeeldfunctie uit voor nog niet doorgebroken talenten of hangt het succes vooral samen met specifieke factoren rondom ieder individu?

5.3.3 Topsport, nationale trots en uitstraling

Ruud Stokvis
Universiteit van Amsterdam, ASSR
r.stokvis@uva.nl
020-5253579

Mark van den Heuvel
W.J.H. Mulier Instituut
m.vandenheuvel@mulierinstituut.nl
073-6126401

Dit project sluit aan op de derde doelstelling van het rijkssportbeleid dat is geformuleerd in ‘Tijd voor sport’: het bevorderen van nationale trots en uitstraling door de bevordering van topsport. Dat topsport inderdaad deze uitwerking heeft, is nooit theoretisch zorgvuldig verwoord en empirisch onderzocht. In hoeverre beïnvloeden prestaties van topsporters daadwerkelijk het gevoel van nationale trots onder burgers (positieve wij-gevoelens in eigen land) en de perceptie van internationaal prestige (positieve zij-gevoelens in het buitenland)? Doen zich hierin verschillen voor tussen takken van sport en tussen bevolkingsgroepen en hoe laten die zich verklaren? Welke condities zijn bepalend voor de mate waarin dergelijke gevoelens worden versterkt? Dit onderzoeksproject richt zich op het beantwoorden van deze vragen. Het is gericht op een empirische toetsing en theoretische verklaring voor het bestaan of uitblijven van een verband tussen topsportsucces en nationale trots en uitstraling. Het empirisch onderzoek vindt plaats rond de grote sportevenementen die in de periode van 2007-2010 gaan plaatsvinden. Daarmee wordt tevens een bijdrage geleverd aan de evaluatie van het topsportbeleid. Zoals in de *Rapportage sport 2006* is aangegeven, kan dit beleid momenteel alleen op grond van zijn output worden geëvalueerd, in termen van topsportsucces. Wat de maatschappelijke effecten van dit beleid zijn, ofwel de *outcome*, blijft echter verborgen door een gebrek aan onderzoeksgegevens en theoretische reflectie. Verwacht mag worden dat juist kennis van die *outcome* steeds belangrijker wordt in het licht van de toenemende investeringen die met topsport zijn gemoeid.

5.3.4 Sport en stedelijke ontwikkeling

Hugo van der Poel
Universiteit van Tilburg, SCW
h.j.j.vdrpoel@uvt.nl
013-4662772

Mark van den Heuvel
W.J.H. Mulier Instituut
m.vandenheuvel@mulierinstituut.nl
073-6126401

Waar lokaal sportbeleid jarenlang was gericht op het stimuleren van de bevolking tot deelname aan (georganiseerde) sport, wordt het sinds de jaren 1990 steeds meer verbonden met stedelijke ontwikkeling. Investerings in de sportinfrastructuur worden afgestemd op de lokale agenda van andere beleidssectoren zoals wonen, welzijn, gezondheid, economie en ruimtelijke ordening. Daarbij wordt de vraag gesteld in hoeverre sport kan bijdragen aan het versterken van de sociale en fysieke kwaliteit van een stad en aan economische ontwikkeling. Deze ontwikkeling doet zich niet alleen in Nederland voor, maar is internationaal. Bovendien is zij niet alleen terug te vinden grote steden, maar ook in kleinere gemeenten. Dit onderzoeksproject richt zich op de relatie tussen deze (nieuwe) vormen van sportbeleid en stedelijke ontwikkeling. De vraag hierbij is of de sportsector daadwerkelijk bijdraagt aan stedelijke ontwikkeling en zo ja, op welke manier en onder welke omstandigheden dat effect wordt gerealiseerd. Wat zijn succes- en faalfactoren in dit opzicht en wat kan de sportsector en wat kunnen de steden hiervan leren? Hierbij worden drie dimensies onderscheiden: sport en sociale ontwikkeling, sport en economische ontwikkeling en sport en stedelijke vernieuwing. Het onderzoeksproject bestaat uit drie onderdelen. Ten eerste een internationale vergelijking van de relatie tussen sport en stedelijke ontwikkeling op grond van case studies in Europese steden. De empirische basis voor deze vergelijking wordt verkregen door aansluiting bij het reeds lopende Europese Sporturban-project, waarin diverse Europese steden kennis uitwisselen op het gebied van sport en stedelijke ontwikkeling. Ten tweede wordt de relatie tussen grootschalige sportevenementen en stedelijke ontwikkeling onderzocht. Dit gebeurt op basis van literatuuronderzoek en praktijkonderzoek rond een aantal geselecteerde evenementen. Ten derde wordt de invloed onderzocht van de sportinfrastructuur (het sportaanbod en de sportaccommodaties) op de sportdeelname. Het sportbeleid richt zich vrijwel altijd op stimulering van de vraag, maar in hoeverre wordt de sportbeoefening medebepaald door de aanwezigheid van sportaanbod en sportaccommodaties? En wat bepaalt de doelmatigheid van beleid gericht op de sportinfrastructuur (met name spreiding, kwaliteit, prijs, toegankelijkheid van sportaccommodaties), gemeten in termen van gerealiseerde sportdeelname?

6. Verspreiden

Jan Janssens

W.J.H. Mulier Instituut

j.w.janssens@mulierinstituut.nl

073-6126401

Om te bevorderen dat de geproduceerde gegevens en inzichten beschikbaar komen aan de samenleving en het sportbeleid, bevordert het Mulier Instituut op systematische wijze dat deze kennis wordt uitgewisseld, bediscussieerd en verspreid. Deze werkzaamheden behoren tot de 'publieke functie' die het Mulier Instituut als onderzoeks- en kenniscentrum op sportgebied vervult.

Om deze publieke functie te vervullen worden de volgende middelen ingezet:

- opbouwen en toegankelijk maken van website, databank en bibliotheek;
- het organiseren van studiedagen, congressen, debatten en symposia;
- het faciliteren van (inter)nationale stages en uitwisselingsprojecten.

Het Mulier Instituut heeft in het verleden diverse initiatieven ontplooid in het kader van zijn statutaire taak om kennis te verbreiden en uit te wisselen. Gewezen kan worden op de instelling van twee bijzondere leerstoelen, de samenstelling van het Jaarboek Sport, de organisatie van debatten e.d. Ook rekent het instituut de opbouw en het beheer van een sportwetenschappelijke bibliotheek en databank tot zijn taak. Bovendien heeft het gezorgd voor de ontwikkeling van een Mulier Fonds bij ARKO Sports Media, zodat belangrijke onderzoeken via degelijke publicaties hun weg kunnen vinden naar belangstellenden in de sportwereld en daarbuiten.

Gezien de betekenis die de sportwereld kennelijk hecht aan de publieke functie van het Mulier Instituut en het belang dat zowel de Raad van Toezicht als het Bestuur hieraan toekent, zet het Mulier Instituut de werkzaamheden in het kader van de publieke functie de komende jaren voort. De verschillende activiteiten die betrekking hebben op het verspreiden van kennis, hebben doorgaans een algemeen karakter maar zullen waar mogelijk worden toegespitst op de drie overkoepelende programmalijnen.